

НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК І ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

NATIONAL LEGAL MEANS OF IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS IN THE FIELD OF PROTECTION OF WOMEN'S RIGHTS AND WAYS OF THEIR IMPROVEMENT

Замула А.Ю., к.ю.н.,
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національний авіаційний університет

Хоружа А.І., студент II курсу магістратури
факультету міжнародних відносин
Національний авіаційний університет

Стаття присвячена дослідженню та вивченню національно-правових засобів імплементації міжнародних стандартів у сфері захисту прав жінок та їхньому впровадженню в законодавство України. Незважаючи на те, що в сучасному міжнародному праві склався й затвердився принцип поваги до прав і свобод людини, жіноча стать як одна з найменш соціально захищених груп населення все ще залишається з різних причин суб'єктами-об'єктами систематичної різноманітної дискредитації, що актуалізує не тільки міжнародне співробітництво, а й наукові дослідження в цій сфері міжнародного права. Допоки не можна говорити, що інститут захисту прав жінок повністю сформовано та одноманітно закріплено на міжнародному рівні. Визначено, що права жінок досі є питанням розбіжностей у багатьох країнах. Тому особливого значення набуває регіональний вимір захисту прав жінок. Констатовано, що з досягненням гармонізації в межах регіону з'являються реальні можливості застосування правових норм щодо захисту прав жінок. Україна в такому контексті потребує ряду правових реформ, і чи не першою повинна відбутися реформа трудового законодавства. Напрацьований масив правових норм має відповідати сучасним реаліям та бути зразком світового рівня. Міжнародне регулювання, спрямоване на захист прав жінок, відіграє роль основних стандартів, до яких необхідно прагнути державам у своїй правовій діяльності. Міжнародними стандартами прийнято називати конкретні міжнародно-правові приписи в галузі забезпечення гендерної рівності.

Усі міжнародно-правові документи з прав людини прямо чи опосередковано вказують, що права людини застосовуються до кожної людини. Саме закріплення принципу рівноправності статей (Статут ООН) поклало початок становленню, а надалі – виокремленню в окрему групу питань, що відносяться до прав жінок, у самостійний предмет міжнародного співробітництва держав у рамках міжнародного права прав людини, таким чином даючи змогу виділити проблеми прав жінок в окремий комплекс, який складає констатацію того, що в результаті цілої низки історичних умов жінки мають менші соціальні можливості порівняно з чоловіками. Важливий акцент має бути зроблено на забезпечення жінкам таких же прав і можливостей, які мають чоловіки; необхідність урахування фізіологічних особливостей жіночого організму при реалізації спільних прав.

Ключові слова: захист прав жінок, права людини, Декларація з прав людини, конституційне право, Конституція.

The article is devoted to the study and study of national legal means of implementation of international standards in the field of protection of women's rights and their implementation in the legislation of Ukraine. Despite the fact that the principle of respect for human rights and freedoms has been established and established in modern international law, women, as one of the least socially protected groups of the population, still remain for various reasons subjects of systematic various discredits that actualizes not only international cooperation, but also research in this area of international law. We cannot yet say that the Institute for the Protection of Women's Rights is fully formed and uniformly established at the international level. It has been identified that women's rights are still a matter of disagreement in many countries. Therefore, the regional dimension of women's protection is of particular importance. It was stated that achieving harmonization within the region, there are real opportunities to apply the law on the protection of women's rights. In this context, Ukraine needs a number of legal reforms, and it is perhaps the first time that labor law reform should take place. The developed array of legal norms must correspond to modern realities and be a world-class model. International regulation aimed at protecting women's rights plays the role of the basic standards that states must strive for in their legal activities. International standards are understood to mean specific international legal requirements in the field of gender equality.

All international human rights law directly or indirectly states that human rights apply to everyone. It is the consolidation of the principle of equality of the sexes (UN Charter) that initiated the formation, and later – the separation into a separate group of issues related to women's rights, in an independent subject of international cooperation in international human rights law, thus allowing to distinguish women's rights complex, which consists of: a statement that as a result of a number of historical conditions women have less social opportunities compared to men. Important emphasis should be placed on providing women with the same rights and opportunities as men; the need to take into account the physiological characteristics of the female body in the implementation of common rights.

Key words: protection of women's rights, human rights, Declaration of Human Rights, constitutional law, Constitution.

Постановка проблеми. Міжнародні стандарти захисту прав жінок у сучасному міжнародному праві пройшли довгий шлях від встановлення принципу недискримінації та рівності прав жінок і чоловіків до їх сучасного міжнародно-правового регулювання. Велике значення в сучасних умовах для захисту прав жінок має також система дорадчих послуг державам-членам ООН та міжнародним неурядовим організаціям.

Стандарт рівноправності статей та стандарт неприпустимості дискримінації за ознакою статі, покладений в основу Статуту ООН, є основним стандартом у сфері захисту прав жінок та закріплюється у міжнародних договорах у галузі прав людини. Проте проблема лікві-

дації дискримінації за ознакою статі все ще залишається нереалізованою в повному обсязі. Для усунення цієї проблеми наразі сформовано новий міжнародно-правовий стандарт у галузі захисту прав жінок – стандарт обліку жіночої проблематики в основних напрямках стратегій та програм урядів держав. Стандарт передбачає комплексний підхід до проблем статусу жінок, а саме: організацію (реорганізацію), покращення, вдосконалення та оцінку процесів прийняття рішень особами, головним чином залученими до здійснення політики, з тим, щоб вони інкорпоровали проблематику статусу жінок у всі області та на всі рівні, а також привернення уваги громадськості до жіночих проблем.

Мета статті – дослідження законодавства України у сфері захисту прав жінок, визначення основних тенденцій розвитку відповідної нормативної бази, аналіз результативності чинних засобів регулювання, висвітлення негативних аспектів у цій галузі.

Виклад основного матеріалу. Посівши 56 місце у Глобальному індексі гендерного розриву Всесвітнього економічного форуму за 2014 рік, Україна ратифікувала Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) і підписала, але ще не ратифікувала Стамбульську конвенцію Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок.

Україна зараз переживає конфлікт, нестабільність і небезпеку. Після того, як великі антиурядові демонстрації в Києві призвели до зміни уряду в лютому 2014 року, Росія анексувала Крим, і уряд втратив контроль над частинами Донбасу – східними районами Донецька та Луганська – через захоплення їх недержавним збройним угрупованням. Цей конфлікт безпосередньо вплинув на щонайменше 3,9 мільйона з 5,2 мільйонів жителів Донбасу і мав значний згубний вплив на добробут людей та соціально-економічні умови. Із початку згаданих подій у зоні конфлікту на Сході України загинули 9098 осіб, у тому числі щонайменше 671 жінка та дівчина, 20732 отримали поранення та щонайменше 1200 людей вважаються зниклими безвісти. В Україні поширена гендерна дискримінація. Гендерні норми вузько визначаються традиційними, патріархальними поглядами та цінностями, підкріпленими ЗМІ та шкільними програмами. Конфлікт, що триває на Сході України, поглибив гендерні стереотипи, які виділяють чоловіків як захисників і героїв, а жінок – як турботливих берегинь домашнього вогнища, й обмежив участь жінок у вирішенні конфліктів.

Постійна гендерна нерівність в економічних можливостях та дискримінація обмежили доступ жінок до роботи, послалили гендерні розриви в працевлаштуванні та просуванні по службі та призвели до горизонтальної та вертикальної професійної гендерної сегрегації на ринку праці. Жінки зосереджені в традиційно «жіночих» сферах професій, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення, державне управління, а також адміністративні та допоміжні послуги, з подальшим зниженням рівня оплати праці. Вертикальна сегрегація призводить до того, що жінки в основному займають нижчі позиції: чоловіки переважають серед топ-менеджерів як у державному, так і в приватному секторах економіки. Жінки складають більшість у догляді та домашній роботі, з обмеженим контролем над активами та виробничими ресурсами.

Натепер мало що зроблено для підтримки жінок, які стикаються з складною дискримінацією, особливо якщо вони літні, інваліди, етнічні меншини або внутрішньо переміщені внаслідок збройного конфлікту.

В Україні зберігається гендерне насильство, 90% випадків насильства щодо жінок. Політична нестабільність і конфлікти мали значний згубний вплив на гендерну рівність та становище жінок у країні. Понад 1,5 мільйона людей, дві третини з яких – жінки та діти, були внутрішньо переміщеними особами після конфлікту і страждають від обмеженого доступу до медичної допомоги, житла та роботи. Це сильно вплинуло на соціальну згуртованість, безпеку громади та стійкість уразливих груп, таких як внутрішньо переміщені особи, особливо негативно вплинувши на жінок.

Відсутність доступу до соціальних послуг і послуг із догляду за дітьми та напружені ресурси громади змушують як внутрішньо переміщених осіб, так і місцевих жінок значною мірою відповідати за догляд за дітьми, інвалідами та членами сімей похилого віку, а також ускладнюють для них пошук роботи.

Участь жінок у прийнятті рішень щодо відновлення та світобудови залишається надзвичайно низькою. Жінки

займають лише 12% місць у парламенті та 11% – у Кабінеті Міністрів. Органи державної влади та організації громадянського суспільства мають обмежені можливості надавати підтримку сім'ям, які розпалися внаслідок конфлікту, дітям, розлученим із сім'ями, або жінкам, часто з дітьми чи літніми родичами, які через конфлікт змушені залишити свої домівки та громади.

Організація «ООН-Жінки» працює в Україні з 1999 року, щоб допомогти країні виконати свої зобов'язання щодо гендерної рівності та відкрити прогрес як для жінок, так і для чоловіків. З 2015 року «ООН-Жінки» розширює свою присутність і програму. «ООН-Жінки» сприяє врахуванню гендерної проблематики в оцінці гуманітарних потреб і плануванні для кращого задоволення гострих і життєво необхідних гуманітарних потреб. Організація підтримує більше залучення жінок, особливо тих, хто стикається зі складною дискримінацією через переміщення, вік, інвалідність, етнічне чи інше походження. «ООН-Жінки» також робить свій внесок у відновлення та світобудову, відстоюючи та підтримуючи виконання Порядку денного «Жінки, мир і безпека». Таким чином, «ООН-Жінки» розбудовує потенціал державних інституцій щодо інклюзивного розвитку та ефективної реалізації Національного плану дій щодо жінок, миру та безпеки. Вказана організація зосереджується на консультаціях та тренінгах на рівні громади для жінок-активісток як відповідь на їхні найнагальніші потреби в інформації та розбудові потенціалу. Вона підтримує групи жінок, які ведуть діалог у східному регіоні та зі східним регіоном, щоб допомогти визначити основні лінії розмежування та, що найважливіше, спільну основу для дій. «ООН-Жінки» прагне підтримувати довгострокові національні реформи, водночас заохочуючи гендерну рівність, права та підзвітність жінок. «ООН-Жінки» Організація тісно співпрацює з групою ООН для підтримки зусиль щодо включення гендерної проблематики в діяльність ООН у країні.

Повністю відповідаючи національним пріоритетам розвитку України, а також новим викликам, «ООН-Жінки» співпрацює з урядом, парламентом, громадянським суспільством та жіночими групами для підтримки проектів та ініціатив у таких тематичних сферах:

- Жіноче лідерство та політична участь;
- Жінки, мир і безпека;
- Національне планування та бюджетування.

Головним нормативно-правовим актом України, спрямованим на реалізацію жінками та чоловіками своїх рівних прав і можливостей, є Конституція, яка закріпила рівність прав жінок і чоловіків. Згідно зі статтею 24 Конституції України «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [17, ст. 24].

Крім, основного закону України, існує низка важливих нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення гендерної рівності. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» було прийнято у 2005 році з метою забезпечення досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізувати рівні права, надані їм Конституцією й законами України [4, с. 37].

Уперше в законодавстві України прописуються поняття «сексуальні домагання», і відповідно стаття 22 «Оскарження дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань» та стаття 23 «Відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих унаслідок дискримінації за

ознакою статі чи сексуальних домагань» [6]. За порушення вимог законодавства настає цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність згідно із законом.

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» має на меті встановити засади запобігання та протидії дискримінації в Україні за допомогою визначення поняття дискримінації і її основних форм, а також запровадження принципу недискримінації в законодавстві України; встановлення заборон дискримінації, де обов'язково зазначаються дії, що не є дискримінаційними. Формами дискримінації є пряма дискримінація, непряма дискримінація, підбурювання до дискримінації та утиск.

Оскільки дія Закону «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» поширюється на роботу системи соціального захисту населення, дотримання принципу недискримінації у своїй роботі є обов'язком для тих, хто там працює.

У Законі закріплені перелік ознак, за якими заборонена дискримінація: раса, колір шкіри, політичні переконання, релігійні та інші переконання, стать, вік, інвалідність, етнічне походження, сексуальна орієнтація або інші ознаки.

Законом «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, захисту прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства, та основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [7].

У Законі наведено визначення та форми прояву таких видів домашнього насильства, як фізичне, економічне, психологічне та сексуальне насильство.

Наведені визначення повністю відповідають формулюванню цих понять у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, що є важливим для подальших кроків із ратифікації цього міжнародно-правового документу [4, с. 45].

Такий розширений підхід до визначення кола осіб, на яких поширюється закон, дозволяє подолати існуючі в цій сфері обмеження чинного законодавства, які не дозволяли ефективно протидіяти домашньому насильству. Особливо це стосується колишнього подружжя, наречених, родичів, які пов'язані спільним побутом, що проживають разом, не утворюючи при цьому сім'ї у визначенні Сімейного кодексу України [4, с. 46].

Крім цього, у законодавчому акті доповнено та розширено перелік суб'єктів, на які покладено обов'язки запобігання та протидії домашньому насильству.

Також до нових повноважень поліції віднесено анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством [4, с. 48]. Визначено чіткий перелік спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству.

Кримінальним кодексом України передбачено відповідальність за злочини, що можуть бути скоєні як вияви гендерно зумовленого насильства, зокрема щодо членів сім'ї, та виступають проявом різних видів насильства [4, с. 48].

Також в Україні діє Закон України «Про торгівлю людьми». Відповідно до визначених у встановленому порядку повноважень у сфері протидії торгівлі людьми здійснюються заходи, спрямовані на викорінення передумов торгівлі людьми, зокрема щодо попередження насильства в сім'ї та дискримінації за ознакою статі (п.п. а п. 7 ч. 1 ст. 7 Закону) [6].

Незважаючи на наявність різних точок зору, не викликає заперечень, що Конституційному Суду України як органу державної влади відведено особливу роль у гарантуванні верховенства Конституції України, прав та свобод людини і громадянина, збереженні конституційного принципу поділу влади. Це вбачається насамперед із самого тексту Основного Закону, окремий розділ якого присвячено Конституційному Суду України, що свідчить про його високий статус, а також із наданих повноважень і юридичної сили рішень КСУ [8].

Держави, які взяли на себе зобов'язання виконувати міжнародні документи з прав людини, повинні керуватися принципами й нормами цих угод у своєму внутрішньому законодавстві та зобов'язані створювати умови для здійснення та захисту прав кожної людини. Практично всі сучасні конституції демократичних держав містять норми, які в загальній формі гарантують непорушність основних прав людини. Україна є учасницею майже всіх багатосторонніх конвенцій ООН з прав людини.

Висновки. Наразі налічується велика кількість багатосторонніх міжнародно-правових конвенцій, що містять норми у сфері захисту прав жінок. За підсумками проведеного аналізу цих конвенцій можна дійти висновку стосовно того, що в сучасному міжнародному праві сформувався універсальна норма, відповідно до якої держави зобов'язані поважати і дотримуватися прав усіх жінок без різниці раси, мови та релігії. Причому цей обов'язок носить загальний характер. Таким чином, відбулося становлення нового спеціального принципу в галузі міжнародного права – міжнародного захисту прав людини – принципу поваги та захисту прав жінок.

Щодо України, то тут діє спеціальне антидискримінаційне законодавство з визначеним переліком нормативно-правових актів. Конституція є основним законом, що спрямований на реалізацію жінками та чоловіками своїх рівних прав і можливостей. Важливим є Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», у якому було введено поняття «домашнє насильство», його види, а також розширено коло осіб, на яких поширюється даний закон. Такий розширений підхід до визначення кола осіб, на яких поширюється закон, дозволяє подолати наявні в цій сфері обмеження чинного законодавства, які не давали можливості ефективно протидіяти домашньому насильству, та визначено чіткий перелік спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарова Ю.А. Роль та місце принципу ґендерної рівності в сучасному міжнародному праві : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 200 с.
2. Ґендерні стандарти сучасної освіти : збірка рекомендацій. Програма розвитку ООН в Україні. 2017. С. 330.
3. Європейська конвенція про права людини (змінена та доповнена Протоколом № 11). Strasbourg : Directorate General of Human Rights Council of Europe, 2001. 60 с.
4. Жінки. Мир. Безпека : Інформаційно-навчальний посібник з ґендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери. Київ, 2017. 172 с.
5. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948 р. *Офіційний вісник України*, 2016. С. 30.
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 52. 561 с.
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 5. Ст. 35.
8. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5207-VI. *Офіційний вісник України*. 2013. № 32. Ст. 412.
9. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 50. Ст. 540.
10. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 19–20. Ст. 173.

11. Запобігання та боротьба з сексизмом. Рекомендація CM / Rec (2019). *Комітет міністрів Ради Європи*. 2019. С. 34.
12. Зацерковний В.І. *Методологія наукових досліджень* : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
13. Каламбет С.В. *Методологія наукових досліджень* : навч. посіб. Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2015. 91 с.
14. Килимник І.І. Конспект лекцій із навчальної дисципліни «Міжнародне право» (для студентів денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей університету). Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2018. 64 с.
15. Кириченко В.М., Куракін О.М. *Теорія держави та права* : модульний курс : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 264 с.
16. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_207.
17. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 02.01.2020 р.: (офіц. текст). Київ : Паливода А.В., 2020. 64 с.
18. Кравчук М.В. *Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права* : Навчальний посібник. 3-тє вид., змін. й доп. Тернопіль : Карт-бланш 2002. 247 с.
19. Марценюк Т. Гендерна політика Європейського Союзу : Загальні принципи та найкращі практики. *Міжнародний центр перспективних досліджень*. 2015. С. 44.
20. Пуциліна О. Гендерна рівність і розвиток : Погляд у контексті Європейської стратегії України. Видавництво «Заповіт». 2016. С. 244.
21. Резолюція 1325 (2000), ухвалена Радою Безпеки на її 4213-му засіданні, 31 жовтня 2000 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_669.
22. Скакун О.Ф. *Теорія держави і права* : Підручник / Пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
23. Стратегія ґендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 роки. *Рада Європи*. 2018. С. 59.
24. Уварова О.О. *Захист прав жінок : Юридичні інструменти забезпечення ґендерної рівності в Україні*. Видавництво «ФОРМ Голембовська О. О.», 2019. 116 с.
25. Це можливо. Як шість країн домоглися рівноправності жінок і чоловіків. 2019. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/ce-mozhlivo-yak-shist-krajin-domoglisya-rivnopravnosti-zhinok-i-cholovikiv-50009328.html>.
26. Про парламентські слухання на тему: «Запобігання та протидія дискримінації жінок з вразливих соціальних груп» 10 жовтня 2018 року. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/vzayemodiya-z-vr-ukrayini/parlamentski-sluhannya-u-verhovnij-radi-ukrayini/2018-rik__/pro-parlamentski-sluhannya-na-temu-zapobigannya-ta-protidiya-diskriminaciyi-zhinok-z-vrazlivih-socialnih-grup-10-zhovtnya-2018-rok